

Az utasnak áldás és békeesség

Százhetven éves emlékmű a „tsinált út” emlékére

Jancsó Árpád

Temes megyei Út- és Hídépítő Vállalat, Temesvár

Tájainkon a múlt század elejéig kevés gondot fordítottak az utakra. Előbb a megyék kezdeményezték a nyáron porfelhőbe fulladt, télvíz idején sárba ragadt utak rendbehozatalát és járhatóvá tételét, de nagyobb sikert csak a közmunkákról szóló törvény meghozatala hozott.

„Az alföldi országutak abban különböztek a mezőtől, hogy az országút két oldalán árok volt, melynek kiásott földjét, vagyis jobban mondva sarát a közepre hányták, és ezzel készen volt az országút” – írja Dr. Berkeszi István Temesvár szabad királyi város 1900-ban megjelent monográfiájában. Eső után néhol akkora kátyúk keletkeztek, hogy a társaskocsi derékig süllyedt. Temesvár közvetlen közelében is többször megtörtént, hogy a sárba süllyedt kocsit az utasok nem tudták kihúzni, s ha későre járván az idő segítség nem érkezett, bizony a kocsiban kellett tölteniük az éjszakát.

II. József császár 1768-ban a bánsági utakról azt írta, hogy azokat „maga a természet alkotta”.

Széchenyi István 1830-ban a „Hitel”-ben így ír az akkori útviszonyokról: „Az ország sok tájéka zsíros, fekete vagy ragadó agyag földéken ásatik 5-6 ölre egymástól két mély árok, s az áldott termékeny föld árkok közé domboltatik fel, száz meg száz szekér, ezer meg ezer ember mozog, s a ráfordított fizikai erő iszonyú... Ki kisedkorától fogva ilyen manipulációkhoz nem szokott, azt gondolná, hogy a lakosok valamely igen nehéz fogamzású plánta alá készítik el a helyet, s bámulva értené, hogy a munkások képzeletük szerint országutat készítenek, mely minden tréfán kívül hazánkban sok helyen búza alá alkalmasabb lenne, mint utazók és társzekerek számára.”

A maró gúnnyal megfogalmazottakat alföldi útjainkról, a múlt századi utas eképpen foglalja össze csattanós latin nyelvű versikéjében: „*lutum ponunt supra lutum, et hoc nominant országutum*” (agyagot tesznek agyagra, s ezt nevezik országútnak).

Ezért ne csodálkozzon senki sem azon, hogy mekkora esemény lehetett 1831-ben a Szakálházát Temesvárral összekötő út kövezése. Annyira fontos, hogy a nagy munka befejeztével emlékművet állítottak megköszönve a Fennvalónak, hogy sikerült legyőzniük a mindent elnyelő agyagot.

Az öt méter magas obeliszk, csúcsán a feszülettel, megadóan tűri az idők viharait, s azt, hogy az alföldön átsüvítő szél morzsolgassa, csiszolgassa homokkő testét.

A szöveget ifj. Lád Károly városi mérnök másolta le 1917-ben a Történelmi és Régészeti Társulat számára.

Szerencsénkre, mert pár év múlva talán már csak egy-egy szót is alig lehet majd megfejteni.



A Temesvár–Zsombolya út kövezésének befejezésekor emelt emlékmű – 1835

Pedig érdemes lenne dédapáink üzenetét olvasni, s talán okulni is belőle. Érdemes lenne több gondot fordítani erre, a maga nemében egyedülálló műemlékre, érdemes lenne minél több embertársunknak bemutatni. Hiszem és vallom, hogy felveszi a versenyt a római kor híres mérőföldköveivel, a milliariumokkal, a Szentpétervár környékén a még fellelhető „verszt” jelzőkkel, a szászországi Postmeilensäulekkel (mennyre becsben tartják a bautzeni postamérőföldkövet!), a horvátországi Károlyvárosból kiinduló József út sokat fényképezett, az út kiinduló-pontján felállított „miljokaz”-zal. Igaz, a szakálházi emlékmű nem jelzi a távolságokat, de az alföldi útépítés kezdeteinek állít olyan emléket a nemesen egyszerű építmény, amilyent nem találhatunk hetedhét országon. Ugyanis felirata latinul, s az itt élő nemzetiségek mindegyikének anyanyelvén szól a mellette elhaladóhoz.

A magyarul tudókhöz eképpen szól a felirat:

V.-ik Ferdinand magyar királynak első évében eme járhatatlan út helyre állítatván Istennek ditsőség, – királynak hívség, – hazának szeretet. Embernek betsület. – Az utasnak áldás és békesség.

A latin nyelvű szöveg a vármegye, a város előjáróit, valamint egyházi méltóságokat sorol fel, akiknek ilyen vagy olyan módon közük volt a nagy munkához:

Monumentum hocce fraternae charitatis.

Undavit erexitque Ioannes. Kövér de Réthát processualis ord: indlium et quamplurimi Szakálházi- enes accolae...

Antonio Török eppiscopi Csanádensis-

Andrea Schneller-supremi armorum praefecti. –

Francisc Mumr de Mühlheim fortalitti com- dantis Ladislo Muslai de Boros Jenő cot. s. ord.:

V.: comitis Thome Bedekovich de Komor coalis administratoris Josepho Klapka-civitatis consulis munia tementibus.

Az archaikus nyelvezetű román szöveg:

Queste cruce christinasca aqqui éste rádicat intr'un', multiemire alta la Creator dedicatche póturó prin sudoare lutól questo a patri Sakálházás in socié co Beregzon romani.

Magyar fordítása: *Ezen keresztény keresztet a Teremtőnek ajánlva emltek köszönetképpen azért, mert a hon eme agyagát bírák izzadsággal a Szakálháziak együtt a Beregszói románokkal.*

Németül olvasva a következőket tudhatjuk meg:

Geneihet von bischofl: Secretaire Johann Maior den November 1831 bey beendingung der im Jahre 1830 durch Oberstuhlr: Johan V. Kövér und Stuhlrichter Ezekiel. V. Mesko de Felső Kubin gegründeten unter Aufsichichy der Notairen: Paul Melden und Steph: Bogdan dann Wihl. Müller, Peter Molitor, Joh. Wezler, Math: Uitz ud Math. Weisenbohr von Szakálházás's und Beregszó's Bewohnern gevirkten Plasterung.

Magyarul: *Felszentelve 1831 novemberében, Johann Maior püspöki titkár által, az 1830-ban, Johann V. Kövér járási főbíró és Felsőkubini Ezekiel V. Mesko járási bíró kezdeményezésére megkezdett útkövezés befejezésekor, melyet a Szakálházi és Beregszói lakosok végeztek Paul Melden és Steph: Bogdan jegyzők, majd Wihl, Müller, Peter Molitor, Joh. Wezler, Math: Uitz és Math. Weisenbohr felügyelete alatt.*

Nagy dolog volt akkoriban szekereken ekkora mennyiségű kőanyagot szállítani az út „tsinálására”. A kövezett utat több ízben is megemlítik a kor utazói. Például I. G. Kohl németországi utazó is, aki kellemes előzékenységnek találja, hogy a társaskocsi az utasok kényelmére a szálloda udvaráig begördül. Csak be kell szállni... „A jármű elindul, de utazónk csakhamar ráeszmél arra, amit a bántási utakról hallott: két árok közé zárt feneketlen sár” említi Schiff Béla a német utazó élmé-

nyét, majd idézi a temesvári vendéget: „Ezt a definiót különösen estefelé igen megfelelőnek talál- tuk, amikor ugyanis a Temesvárról kiinduló csinált út utolsó nyomait is rég elhagytuk: járműünk éber kocsisunk örökös kiabálása és szegény, elhajszolt lovaink heroikus erőlködése ellenére is csigalassúsággal kúszott tova az iszapban...”

Az első világháború után az emlékművet fehérre meszelték. Idővel ez lepattogott, s újra láthatóvá váltak a feliratok. A hetvenes években még olvas- ható volt a négynyelvű felirat. Az utolsó pár esz- tendő azonban főleg a magyar feliratot semmisítette meg. Az időjárás viszontagságának legjobban kitett oldalon a homokkőből készült emlékmű nagy felü- lete levált, a földre hullt és széttöredezett.

A Temesvári Közüti Igazgatóság a nyolcvanas években a talapzatra a következő román feliratú márványtáblát helyezte: „A Temesvár–Zombolya út kövezésének befejezésekor emelt emlékmű, 1835”. Az eredeti szöveggel való összevetéskor apró pontatlanságot vehetünk észre, de ez eltörpül a jó szándék mellett. Az igazgatóság emberei ekkor építették ki az emlékmű melletti parkolót is.

Mivel a homokkő egyre gyorsuló morzsolódásá- nak következtében a szöveg sok helyen már alig olvasható, nem lenne rossz megoldás, ha az em- lékmű aljának oldalát időtálló kőlapokkal burkol- nánk, melyre felvésnék az 1831-es négynyelvű fel- iratot.

Ha a múlt század elején, akkor, amikor még „nem volt megoldva a nemzetiségi kérdés”, találtak helyet és pénzt arra, hogy négy nyelven kívánjanak „áldást és békességet” az utazónak, most, amikor trappolunk-(nánk) Európába, vajon nem találánánk?

Irodalom

1. Schiff Béla: Régi idők, régi emberek. Temesvár; 1941.
2. Dr. Nicolae Ilieşiu: Timişoara – Monografie istorică vol. I. Timişoara, 1943.
3. Jancsó Árpád: Az utasnak áldás; in: Regelli Délvilág. Szeged, 1993. jan. 30.
4. Jancsó Árpád: Un monument unic în cinstea drumarilor bănăţeni; in: Drumuri – poduri Nr. 47; Bucureşti, 1999.
5. Dr. Berkeszi István: Temesvár szabad királyi város kis monográfiája. Temesvár; 1900.